

NARINE
ABGARIAN
VIAȚA
E MAI
DREAPTĂ
DECÂT
MOARTEA

Traducere din rusă de
LUANA SCHIDU

HUMANITAS
fiction

Cuprins

În loc de prefață: Zanazan	5
Mereleț	9
Ciorapii	17
Bocceaua	25
<i>Bagardj</i>	33
Singurătate	39
Să trăiești	48
Baclavaua	55
Șosetele	59
Covorul	67
Valea	73
Așteptarea	81
Vara	91
Rugăciunea	100

Întoarcerea	107
Un toast	113
Hacıkarul	121
Furtuna	131
Foamea	139
Dantela	151
Cireada	165
Plimbarea	179
Ghetele	184
Alegerea	194
Inima	203
Tăcerea	211
Râsul	223
Imortelele	232
Vinovăția	241
Salvarea	250
Cețurile	253
În loc de postfață	259

În loc de prefață
Zanazan

— Zanazan! Hei, Zanazan! Vrei o pară?

Zanazan are gene lungi și ochi liliachii. Păr des, arămiu, fără fire albe. I se ondulează în bucle rebele la tâmple.

Îi întind o pară. Se uită prin ea cu o privire fixă.

— Ia para, Zanazan.

Clatină din cap.

Zanazan are pielea măslinie cu pistrui roșcați. Așa ceva e neobișnuit prin părțile noastre, nu mai e alta ca ea.

— Ce să-ți mai dau?

Își acoperă gura cu dosul palmei – linia vieții e neclară, scurtă, se întrerupe la jumătatea drumului.

— Zanazan?

— Îm?

— Vorbește cu mine.

Tace. Are degete palide, lungi, cu un inel simplu pe arătătorul mâinii stângi. Stă cu picioarele încrucișate nostim. Pe gleznă are o zgârietură în formă de semilună.

— Când ai reușit să te rănești?

Ridică din umeri. Zâmbește absent, ca pentru sine.

Îmi vine s-o îmbrățișez, s-o strâng la piept, dar nu se poate. Lui Zanazan nu-i place s-o atingi.

— Dacă aș putea, ți-aș face portretul.

Mă privește neîncrezătoare. După câteva clipe de șovăire, ia para.

— Spune-mi ceva, Zanazan.

Pleacă, închizând cu grijă ușa în urma ei.

O urmăresc cu o privire gânditoare cum coboară treptele – un rând de scări, apoi încă unul. Iese din holul înghețat în curtea scăldată în soare.

— Zanazan! Hei, Zanazan! o strigă liota de copii.

Zanazan merge mai departe fără să se întoarcă. Cosița îi stă aruncată pe umeri, prinsă la vârf cu un elastic caraghios.

Războiul a prins-o însărcinată. Conracțiile au început în timpul unui bombardament. N-ai cum

să chemi salvarea – telefoanele sunt mute, la vecini nu poți să ceri ajutor – cum să pui oamenii să-și riște viața? A răbdat până în ultima clipă. Când durerea a devenit de neîndurat, și-a luat soțul și s-au dus la spital. Pe bărbatu-său l-au secerat niște schije, copilul n-a putut fi salvat.

— Zanazan! Hei, Zanazan! strigă liota de copii.

Ea merge înainte, fără să se întoarcă.

Locuiește împreună cu soacra ei.

— Cui o să te las când m-oi duce? se vaită soacra.

Zanazan zâmbește scurt, fără să se tulbure. Îi întinde para.

— Mmmmm!

Are gene lungi și dese și ochi liliachii. A mai văzut cineva ochi liliachii? Eu am văzut. La Zanazan.

Mereloț

Ghinamanț Metaksia iese din casă dimineața devreme, când zorii abia se-arată. Un stol de rândunele țâșnit din pâlcul de chiparoși se înalță în rotocoale, fluturându-și aripile ascuțite pe pânza tot mai luminoasă a cerului. Cad fără zgomot primele picături de rouă – dese, dătătoare de viață –, petrecând noaptea la plecare. Încurcând momentele, un greier își pornește cântecul prelung: cri, cri, cri.

— Bună dimineața, amărătule, îl salută gânditoare Metaksia.

Greierul, parcă auzind-o, își întrerupe cântecul la jumătate și rămâne tăcut.

Astăzi e Mereloțul¹. Potrivit tradiției, oamenii merg mai întâi la slujba de pomenire și abia apoi la morminte. Metaksia înainte respecta și ea tradițiile, dar la un moment dat a hotărât că nu se cuvine să lași vizita la cei adormiți pe mai târziu: la ce le folosește lor liturghia, de vreme ce se află într-o lume în care nimic din ce e omenesc nu are importanță? De aceea mai corect ar fi, a judecat ea, ca în ziua pomenirii să mergi mai întâi la cimitir și abia după aceea să te ocupi de alte treburi. Ca să-și risipească îndoielile, s-a dus să ceară sfatul preotului. Acesta, după ce a ascultat-o, a încuviințat din cap: Fă cum socotești că se cuvine, și dacă ești mai liniștită așa... Metaksia era mai liniștită așa.

Cimitirul e departe. Drumul pavat cu pietre de râu se unduiește printre case, iar mai departe, bifurcându-se brusc, urcă pe coama dealului, unde, înghesuindu-și gardurile joase unele în altele, se tot înmulțesc sălașurile de pe urmă ale berdenilor. Oamenii se duc de parcă s-ar lua la întrecere. Parcă nu demult mormântul lui Razmik era la margine, iar acum după el au mai apărut trei rânduri. Metaksia i-a găsit un loc cu spațiu

1. Ziua vizitării mormintelor. (N. a.)

larg și mult cer. A cerut să fie pus în dreapta, la umbra salciei plângătoare. În stânga, când o veni vremea, o să fie pusă ea, deja s-a învoit cu groparul Țatur, ba chiar i-a dat și banii înainte. Țatur n-a vrut, dar ea a insistat: „Uită-te la tine, ești numai piele și os. Dacă m-o lua moartea iarna, când o fi frigul mai mare? De unde o să ai putere să sapi pământul înghețat? Așa, îți torni o farfurie de ciorbă de fasole, o dregi cu niște jumări de porc, bei un păhărel de rachiu... Și ție o să-ți fie bine, și mie o să-mi facă plăcere, o să fie ca și cum te-aș servi eu!“ Țatur a luat banii, dar în primăvara următoare s-a înfățișat la Metaksia și i-a săpat grădina. „Nu te simți în stare să te desparți de cazma?“ a glumit ea. „Deja sunt rudă cu ea“, a zâmbit strâmb Țatur, proptindu-și umărul în coada de lemn.

Și uite-așa au trecut ani buni. Primăvara îi sapă grădina, toamna o ajută la strânsul cartofilor și al porumbului. La început Metaksia l-a tot implorat să nu mai facă asta, apoi s-a resemnat. Dacă vine, înseamnă că așa o trebui. În semn de recunoștință, le croșetează copiilor lui Țatur căciuli cu pompoane mari. Are trei, unul mai mic ca altul. Cu căciulițele astea multicolore, arată ca niște piti-cuți veseli.

La cimitir e așa o liniște, că nici cântecul trilui-tor al mierlelor n-o poate tulbura. Metaksia curăță mormântul cu mare grijă: spală și șterge bine gardul, smulge buruienile, udă florile. Când șterge piatra de praf și pete de ploaie, datele nașterii și a morții ies la iveală ca un reproș mut. Își ține răsuflarea până o părăsesc puterile. Se poate oare să te împaci cu moartea celor tineri? Șaptesprezece ani, să fi tot trăit!

După ce termină curățenia, aprinde câteva grăunțe de tămâie în candelă, scăpărând atent chibritul. În timp ce vântul dimineții împrăștie fumul cu miros dulceag, Metaksia șade pe băncuța îngustă și, cu mâinile împreunate pe genunchi, privește dincolo de orizont. Acolo, după dealul cocârjat din depărtare, a rămas mormântul soțului ei: nici cu strigătul, nici cu zborul nu-l ajungi. Cine-ar fi putut gândi că partea ei de fericire avea să fie atât de scurtă? A crescut într-o familie iubitoare – tata, mama, trei frați mai mari. La viața de femeie căsătorită nici nu visa – n-o ajuta înfățișarea: nas mare, un ochi sașiu și buze aproape inexistente. Împăcată cu soarta-i singuratică, avea grijă de nepoți, pe care-i iubea mai presus de orice. Dar, după ce a împlinit patruzeci de ani, cu totul neașteptat pentru ea, s-a măritat – cu

tatăl lui Razmik. S-a mutat peste graniță, în Omarbeiliul lui natal, cu cinci familii armenesti și șaptezeci azere. Razmik avea treisprezece ani, vârstă dificilă, tulbure, tatăl lui nu se descurca cu el. În sat era privit cu milă – bietul orfan, după ce că-și pierduse mama, taică-su se însurase aproape imediat cu alta. Unde s-a mai văzut ca o mașteră să-și iubească fiul vitreg?! O să aibă copiii ei, flăcăul o să fie nevoit să-și ia lumea-n cap. Metaksia n-a luat în seamă clevetelile, dar în adâncul sufletului se temea și ea că după ce o să aducă pe lume propriul copil o să se îndepărteze de Razmik. Apoi, n-a reușit să rămână însărcinată. Patru ani mai târziu nu mai avea soț – s-a prăpădit noaptea de un atac de inimă: a strigat de durere, s-a zbatut, atingând-o cu cotul, și a amuțit. Razmik a refuzat categoric să se mute în Armenia, cu toate că Metaksia l-a rugat foarte mult. „Unde să mă duc, am școală, sunt în ultimul an!“ s-a stropșit el. Ea a cedat, dar l-a pus să-și dea cuvântul că o să plece împreună când o să intre la facultate. Razmik s-a învoit, dar cu condiția ca ea să mute mormântul părinților lui în Berd. Ea s-a supărat de-a binelea: Cum ți-ai putut închipui că o să-i las aici? A îmbrățișat-o, izbucnind în plâns. Din ziua aceea a început s-o numească a doua mamă. Uneori doar A Doua. Ea, în glumă, îl numea Primul. Și trăiau

așa, strigându-se unul pe altul: Primul – A Doua, A Doua – Primul.

Când s-a pornit războiul, cei din satele de pe graniță nu și-au făcut prea multe griji – oamenii erau prieteni de familie de zeci de ani, mergeau în vizită unii la alții. Războiul e undeva, departe, n-are treabă cu noi, ziceau ei fără a se îndoii o clipă. Așa să dea Dumnezeu, era de acord Metaksia. De aceea a și plecat cât se poate de liniștită să-și viziteze mama ușor bolnavă. A făcut doar de mâncare și a rugat o vecină să-i strângă rufele de pe sârmă – Razmik avea să uite. Noaptea târziu a sosit vestea că în Omarbeili sunt tulburări: dinspre graniță se auzeau împușcături și se vedeau câteva case arzând. A reușit să se întoarcă acolo abia după două zile. Casa era în picioare, întregă și nevătămată, doar poarta era îndoită de o lovitură cu ceva greu. Metaksia și-a trecut degetele peste îndoitură, simțind cu mirare atingerea aspră a metalului corodat. Pe frânghii, rufele atârnavu uscate, bătoase. În casă era o liniște atât de adâncă, de puteai să-ți auzi bătăile inimii. Razmik nu era nicăieri, dar l-a găsit în curtea din spate, acoperit de-a valma cu bulgări de pământ și cu uneltele de grădinarit. Metaksia i-a luat pământul de pe față și l-a ținut în mâini. Fără să-și dea seama ce face,